Vlasta Pacheiner - Klander: *Staroindijske verzne oblike*, Literarni leksikon 46. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2001. 204 str.

Vlasta Pacheiner - Klander je s svojimi številnimi doslednimi in temeljitimi prevodi sanskrtskih izvirnikov (lirike, epskih odlomkov, dramskih del), z obsežnimi komentarji k tem prevodom ter s poglobljenimi študijami o različnih aspektih obstoja indijske družbe (o indijski literaturi, metriki, filozofiji in religiji) pomagala orati ledino slovenske indologije in tako pomembno prispevala k razumevanju indijske jezikoslovne in obenem tudi duhovne tradicije. Svoje znanje sanskrta, indijske filozofije in kulture, ki si ga je pridobila v času študija na Banaras Hindu University in ga poglabljala ob samostojnem raziskovanju, zna mojstrsko prenesti v prakso in ga razumljivo podati tako laiku kot zahtevnemu bralcu, ki mu poznavanje tovrstne tematike ni tuje.

Kot zaključni, 46., zvezek Literarnega leksikona je izšla njena študija o staroindijskih verznih oblikah. Če se bralec prvič srečuje s to problematiko, bo zanj prav gotovo dobrodošla razlaga nekaterih terminov, nanašajočih se na obravnavano področje, ki jo avtorica poda v prvem poglavju. V uvodnih vrsticah obravnava izvor pridevnika *indijski* in njegovo geografsko omejitev na področja staroindijskih in srednjeindijskih jezikov, ki jo določa besedna sestavina *staro-* ob njem. Sledi diskusija o ustreznosti uporabe terminov *verzologija, metrika* in *prozodija* v povezavi s proučevanjem staroindijskih verznih oblik v slovenščini ter o pomenskem razvoju staroindijske besede *chandas*, prvotno *metrum*, ki so jo na indijskih tleh uporabljali za pojmovanje discipline, ki se ukvarja z različnimi verznimi in kitičnimi oblikami. Na koncu poglavja so na kratko omenjene še staroindijske razprave o metričnih vprašanjih.

V drugem poglavju so opisane verzne in kitične oblike, ki so značilne za poezijo v štirih Vedah, najstarejših zbirkah staroindijske poezije (1500–700 pr. n. š.). Za analizo in opis vedskih metrumov se uporabljajo tri metrične enote (zlog oz. *akṣara,* verz oz. *pāda* in kitica), od katerih je kitica najbolj pomembna. Pesem je torej sekvenca kitic, ne posameznih verzov. Temelj vedskega verznega sistema predstavlja sedem osnovnih kitičnih oblik, ki vsebujejo od 24 do 48 zlogov, razporejenih v tri do štiri verze, vsaka od teh temeljnih oblik pa ima še vrsto variant. Le štiri izmed glavnih kitičnih oblik se uporabljajo pogosteje: *gāyatrī, triṣṭubh, jagatī* in *anuṣṭub*'. Vedskim metrumom, zlasti najpogostejšim, se pripisujejo različni simbolični pomeni (identifikacija z bogovi, obredji, družbenimi skupinami itd). Več o tem je moč najti v avtoričini študiji *Simbolika vedskih metrumov.*[1] V nadaljevanju avtorica izpostavi problematiko, s katero se ukvarjajo sodobni raziskovalci vedske verzifikacije. Postavlja se namreč vprašanje, ali kaže vedski verz, ki je pretežno silabični – v vedski metriki je zlasti pomembno število zlogov v verzu in kitici –, vendarle tudi kvantitativno ureditev. Raziskave so to domnevo potrdile in nakazale težnjo vedskega verza k latentnemu jambskemu ritmu v nekaterih delih verzov (v verznih koncih sodih verzov poznega *anuṣṭubha* in v začetnih in končnih delih verzov *triṣṭubha* in *jagatī,* medtem ko se njuna srednja dela, imenovana prelom, namerno izogibata enakomernim stopicam in s tem nasprotujeta tej tendenci). Drugo vprašanje, na katerega opozori avtorica, se nanaša na obveznost rabe *saṃdhija*, prilagajanja med glasovi ob medbesednih mejah, ki lahko vpliva na število zlogov v verzu in s tem deluje proti silabični ureditvi verza, v času nastajanja najstarejših vedskih tekstov. Izsledki raziskav kažejo, da pravila *saṃdhija* takrat še niso bila obvezna in da je bila prisotna težnja po ohranitvi zlogov.

Tretje poglavje obravnava prizadevanja raziskovalcev, da bi na podlagi podobnosti med verznimi oblikami Aveste, Ved, grške, slovanske in staroirske poezije rekonstruirali metriko

[1] Vlasta Pacheiner - Klander, Simbolika vedskih metrumov, *Primerjalna književnost* 19, 1996.

indoevropskega jezika. Nekateri raziskovalci na podlagi primerjav zgodovinskih metrumov menijo, da je indoevropsko pesništvo poznalo tri verzne oblike z osem-, enajst- in dvanajstzložnimi kvantitativno urejenimi verzi, medtem ko je zgolj silabična ureditev manj verjetna. Poleg teorij o indoevropskem izvoru posameznih metrik in poskusov rekonstrukcije izvirne indoevropske metrike so v poglavju podane tudi kritične pripombe na te teorije. Kot glavni argument proti povezavam verznih oblik v zgodovinskih jezikih z nekoč obstoječimi predzgodovinskimi verznimi oblikami kritiki v glavnem navajajo dejstvo, da si je vsaka doba izdelala ustrezno metriko, primerno strukturi jezika, njegovemu naravnemu ritmu, naglasu ter fonološki in morfološki zgradbi. Iz nasprotujočih si mnenj različnih strokovnjakov si je torej težko ustvariti sliko, kakšna naj bi indoevropska metrika bila in ali je dejansko predstavljala skupno osnovo za nastanek metričnih sistemov ostalih indoevropskih jezikov.

V četrtem poglavju nas avtorica seznani z razvojem treh vedskih verznih oblik *anuṣṭubha*, *triṣṭubha* in *jagatī* preko epske dobe in palijskih tekstov (5.–1. st. pr. n. š.) vse do njihove klasične oblike. Spremembe, do katerih je v vseh treh oblikah prišlo, so posledica čedalje večje določenosti posameznih metričnih mest v verzu. Iz vedskega *anuṣṭubha*, štirivrstičnice s po osmimi zlogi v verzu, se počasi razvije *śloka*, kitica z dvema šestnajstzložnima vrsticama, od katerih vsaka vsebuje dve *pādi*, ki se končujeta z različnima kratkima tipičnima sekvencama dolgih in kratkih vokalov. Ker se *śloka* izmed vseh klasičnih verznih oblik najpogosteje uporablja in je zato najpomembnejša, se v nadaljevanju avtorica posveti natančni analizi značilnosti njene strukture in njenih variant. Iz *triṣṭubha* in *jagatī*, dveh sorazmerno svobodnih vedskih verznih oblik, sta v klasični dobi nastali po dve metrično skoraj popolnoma določeni verzni naslednici.

V petem poglavju avtorica posebno pozornost nameni verznim oblikam staroindijske klasične književnosti (1.–12. st. n. š.) in se v uvodnih odstavkih dotakne nastanka novih literarnih oblik v klasični dobi. Nove metrične oblike so grajene po drugačnih načelih kot vedske in so razvrščene v tri skupine. Najprej so se v palijskih tekstih pojavili morni metrumi (*mātrāchandas*), ki imajo verze merjene s številom mor, pri čemer ena mora ustreza trajanju kratkega zloga. Vsak verz in s tem tudi kitica imata določeno število mor. Morni metrum se je kmalu umaknil zelo gibkemu stopiškemu metrumu (*gaṇacchandas*), po posebnih pravilih urejenemu v štirimorne stopice, ki se združujejo v dve zaporedji, od katerih vsako tvori natančno ali približno polovico kitice. Med mornimi metrumi se največkrat uporablja *āryā*, zato so podane nekatere podrobnosti njene strukture. V tretjo skupino spadajo najpogostejši metrumi, metrumi z [metrično določenimi] zlogi (*akṣarachandas*), v katerih pa ni določeno samo število zlogov, ampak tudi mesto dolžin in kračin v verzu, nedoločen je le zadnji zlog verza. Da bi se razbila enoličnost zaradi uporabe prevladujočih stalnih kitičnih oblik, je le-teh cela množica (razdeljene so v tri skupine: različnoverzni, enakopolovični in enakoverzni metrumi z [metrično določenimi] zlogi) in imajo lahko zelo zapleteno zgradbo. Samo nekaj deset od njih pa se jih pogosteje uporablja v klasični sanskrtski literaturi.

V šestem poglavju so upoštevani najznačilnejši in najvažnejši prevodi staroindijskih verznih oblik v evropske jezike, ki jih lahko razvrstimo v dva modela: prozni in verzni ali metrični prevod. Natančneje avtorica poda analize metričnih prevodov staroindijskih metrumov, ki se po teoriji prevoda razvrščajo v tri glavne tipe. Mimetični prevod zajema poskuse posnemanja izvirne oblike verza, kar je skoraj nemogoče. Prevajalci, ki uporabljajo analogni prevod, uporabljajo evropske verzne oblike, ki vsebinsko najbolje ustrezajo izvirniku in se na evropskih tleh uporabljajo za podobna literarna dela. Organski prevod uporablja nestandardne pesniške oblike ne glede na verzno podobo izvirnika in konvencionalne evropske metrume. Za nas je posebno zanimivo, da se avtorica, žal samo z nekaj besedami, dotakne tudi slovenskih prevodov staroindijskih verznih besedil, štejemo jih med zmerno mimetične in zmerno analogne ali pa so kombinacija obojega, ki se po kvaliteti lahko kosajo s prevodi v ostale evropske jezike in uspešno premoščajo ovire, ki jih prevajalcem predstavlja prenašanje verznih oblik iz enega v drug, v tem

primeru naglasni, verzni sistem. S takšnim problemom presaditve verznih oblik se avtorica ukvarja tudi v študiji *Verzna podoba Kalidasovih dram v Glaserjevih prevodih*,[2] ki lahko predstavlja pomembno nadgradnjo dejstvom, podanim v zaključnem poglavju.

V pričujočem znanstvenem delu avtorica zgoščeno, vendar tekoče na nas prenaša svojo vednost o staroindijskih verznih oblikah in skuša že znana dejstva v povezavi s to tematiko podkrepiti še s korelati pri številnih evropskih, ameriških in indijskih raziskovalcih, in tako med sabo vzporeja različne teorije, rešitve določenih problemov in vprašanja, ki na področju verzologije še ostajajo odprta. Posameznik tako dobi uvid v celotno problematiko v povezavi s staroindijsko metriko, v spekulacije, teorije ter njihove kritike in lahko uporabi knjigo tako za osnovni učbenik za spoznavanje temeljev indijske verzologije kot za odskočno desko, ki omogoča podrobnejše »raziskovanje v zvezi z možnostjo skupnega indoevropskega izvora nekaterih izmed [staroindijskih verznih oblik] in nekaterih naših verznih oblik, razmislek o problemu verznega prevoda in večje razumevanje vloge ritma v poeziji nasploh« (str. 166).

Nataša Terbovšek Coklin
Filozofska fakulteta v Ljubljani

[2] Vlasta Pacheiner - Klander, Verzna podoba Kalidasovih dram v Glaserjevih prevodih, v: *Zbornik ob sedemdesetletnici Franceta Bernika*, Ljubljana, 1997.